

A. Przymusiąła

Ks. Konstanty Michalski (1879—1947)

Studia Philosophiae Christianae 2/1, 265-273

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. KONSTANTY MICHALSKI (1879—1947)

Konstanty Michalski, członek Zgromadzenia Księży Misjonarzy, profesor i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, urodził się 12. IV. 1879 r. w Małej Dąbrówce (na Górnym Śląsku). Wykształcenie średnie, łącznie z kursem filozofii, odebrał w seminarium Zgromadzenia. Po złożeniu ślubów, w r. 1898, rozpoczął studia teologiczne oraz slawistyczne w Uniwersytecie Jagiellońskim. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1903 r., a w następnym roku rozpoczął działalność dydaktyczną z przedmiotów filozoficznych wykładami z historii filozofii i — nieco później — także z patrologii w seminarium Zgromadzenia.

W latach 1909—1911 studiował w Wyższym Instytucie Filozoficznym w Louvain, gdzie uzyskał dyplomy bakalaureatu, licencjatu (po przedstawieniu rozprawy pt. „Mach et Duhem, Étude épistémologique comparée”¹) oraz doktoratu (na podstawie rozprawy pt. „La réaction contre le psychologisme en Allemagne. Husserl, ses prédecésseurs et ses partisans”²).

W r. 1911 wrócił do Krakowa i rozpoczął wykłady filozofii w Instytucie Teologicznym Zgromadzenia (prowadził je do r. 1921), a po śmierci ks. prof. Fr. Gabryła (1914 r.) objął po nim wykłady filozofii chrześcijańskiej na Wydziale Teologicznym UJ. Po habilitacji, zatwierdzonej przez Senat Uniwersytetu³ (w r. 1918), mianowany profesorem nadzwyczajnym filozofii chrześcijańskiej na UJ w r. 1919, a w dwa lata później — profesorem zwyczajnym.

W Uniwersytecie Jagiellońskim Michalski przez wiele lat wykładał niemal wszystkie przedmioty filozoficzne (z wyjątkiem teodycei i etyki, które włączono do wykładów teologii). Dopiero od r. 1935, gdy wykłady na UJ podjął ks. J. Salamucha, Michalski wykładał tylko metafizykę ogólną, psychologię i historię filozofii średniowiecznej⁴.

W listopadzie 1939 r., wraz z innymi profesorami UJ, został aresztowany i przewieziony początkowo do więzienia we Wrocławiu, a później do obozu w Sachsenhausen. Po zwolnieniu z obozu (luty 1940 r.) przebywał krótko w Krakowie a potem na wsi, na placówce

¹ Niedrukowana; jej treść przekazuje A. Ułowicz w: Aleksander Ułowicz i Kazimierz Kłószak: Książki Konstanty Michalski (1879—1947). Kraków 1949 (Analecta Historica Congregationis Missionis Prov. Polonorum, III), na s. 23—24.

² Jak poprzednio; s. 24—25.

³ Na podstawie dwu rozpraw: rękopisu niedokończonego wówczas studium pt. „Jan Buridanus i jego wpływ na filozofię scholastyczną w Polsce”, oraz już drukowanego — „Michał z Bystrzykowa i Jan ze Stobnicy jako przedstawiciele skotyzmu w Polsce”.

⁴ Po wojnie dzielił wykłady z ks. prof. K. Kłószakiem.

duszpasterskiej. Z powodu zbliżania się frontu przeniósł się do Sandomierza, gdzie zastała go propozycja ks. A. Słomkowskiego, pełniącego wówczas obowiązki rektora Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, w sprawie objęcia katedry filozofii na Wydziale Humanistycznym KUL. Nie chcąc porzucać Krakowa, Michalski zaproszenia nie przyjął i już w marcu 1945 r. podjął wykłady na UJ.

Zmarł 6. VIII. 1947 r. na raka żołądka.

W okresie swej profesury Michalski był dziekanem Wydziału Teologicznego (czterokrotnie) oraz rektorem Uniwersytetu Jagiellońskiego (w r. akad. 1931/1932).

Już od 1914 r. współpracował z Komisją do Badania Historii Filozofii w Polsce przy Akademii Umiejętności. Członkiem korespondentem Wydziału Historyczno-Filozoficznego Polskiej Akademii Umiejętności został wybrany w 1927 r., a członkiem zwyczajnym — w 1933 r.

Michalski był przede wszystkim historykiem filozofii średniowiecznej. Zajmował się głównie filozofią zachodnio-europejską XIV wieku; ponadto filozofią scholastyczną w Polsce, filozofią Dantego oraz zagadnieniem sensu dziejów.

Dużą wagę dla mediewistyki ma także udział Michalskiego w przygotowaniach wydawnictwa „*Corpus Philosophorum Medii Aevi*”⁵.

Lektura dzieł Macha i Duhema, jak informuje sam Michalski⁶, sprowokowała go do poszukiwań źródeł teorii naukowych Kopernika, Galileusza i Leonarda da Vinci. Pierwsze badania w tym kierunku podjęte dotyczyły filozofii średniowiecznej w Polsce. Michalski zreferował sytuację w polskiej filozofii szkotystycznej i albertyńskotomistycznej, przedstawił wpływ Buridana na scholastykę polską oraz wykrył zwolenników teorii *impetus* w Krakowie. To ostatnie odkrycie potwierdziło przypuszczenie Michalskiego, iż Kopernik prawdopodobnie już w okresie studiów na Uniwersytecie Jagiellońskim zapoznał się z teorią *impetus* i pod jej wpływem powziął pewne pomysły astronomiczne jeszcze przed wyjazdem za granicę.

Prace poświęcone filozofii średniowiecznej w Polsce doprowadziły Michalskiego do badań nad filozofią zachodnio-europejską XIV wieku, jako źródłem scholastyki polskiej.

Po przebadaniu wielu tekstów, głównie rękopiśmiennych, Michalski ogłosił szereg prac ściśle ze sobą powiązanych. Artykuły,

---

⁵ Kwestię tę omawia M. Kurdziałek w artykule zamieszczonym w niniejszym numerze.

⁶ *Czas* (Kraków) 1935 nr 176.

publikowane często tylko w postaci streszczeń (z powodu trudności wydawniczych), kolejno się uzupełniają. Każda następna praca, powtarzając częściowo informacje przedstawione w poprzednich, przynosi nowe szczegóły o ówczesnej kulturze filozoficznej i — przede wszystkim — o poglądach filozoficznych myślicieli Oksfordu i Paryża⁷.

Zamierzonej syntezy badań nie udało się Michalskiemu dokonać.

W swych pracach o filozofii XIV wieku Michalski omawia dwa, główne wówczas, ośrodki filozoficzne: Oksford i Paryż, pokazuje ich wzajemne wpływy i kontrowersje oraz akcentuje istnienie dwu najsilniejszych prądów: krytycyzmu i sceptycyzmu. Omówienia poglądów wielu autorów i informacji o rękopisach lub edycjach tekstów filozoficznych nie sposób w skrócie zrelacjonować⁸. Ograniczamy się więc do przedstawienia ogólnych uwag Michalskiego o filozofii XIV wieku oraz do wymienienia niektórych szczegółowych wyników jego badań.

Jako cechę charakterystyczną filozofii XIV wieku, Michalski wskazywał krytyczny stosunek do rozwiązań XIII wiecznych. W wyniku rozróżniania rodzajów wiedzy, nie wszystkie twierdzenia uznawano za odpowiednio uzasadnione; pojawił się więc sceptycyzm. Nieliczne tylko twierdzenia filozoficzne, spośród analizowanych w XIV wieku, zaliczano do wiedzy pewnej. Ogromną ich większość oceniano jedynie jako tezy mniej lub bardziej prawdopodobne lub nawet jako takie, których uzasadnienie stanowi autorytet wiary. Skutkami więc sceptycyzmu były: probabilizm, probabilioryzm i ekwiprobabilizm oraz — w wyniku przesunięcia wielu tez z dziedziny wiedzy do wiary — fideizm.

Źródłami prądów krytycyzmu i sceptycyzmu, zdaniem Michalskiego, były: przesadny rozwój dialektyki, wpływy filozofii arabsko-żydowskiej, augustynizm, nominalizm, dyskusja nad różnicą między wiedzą intuicyjną i abstrakcyjną oraz zwrot do zagadnień przyrodniczych i najczęściej nowy, niearystotelesowski sposób ich rozważywania.

Spśród szczegółowych wyników badań Michalskiego należy zasygnalizować przede wszystkim następujące: dowody, iż żył jeden tylko

---

⁷ Dlatego, gdyby wśród około 30 większych i mniejszych rozpraw Michalskiego o filozofii średniowiecznej, chciało się wskazać najważniejsze, trzeba by wymienić przynajmniej 20 tytułów.

⁸ Próbę zebrania wyników badań K. Michalskiego nad filozofią zachodnio-europejską XIV wieku podjął autor niniejszego artykułu w pracy pt. „Stan badań nad filozofią XIV wieku na podstawie prac K. Michalskiego”, *Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej* (Warszawa) T. 6: 1966, s. 97—200.

Buridan, a nie dwu (senior i junior), jak sądził Duhem; dowody, że Albert z Saksonii i Albert Rickmesdorf, założyciel uniwersytetu w Wiedniu, to ta sama osoba (także przeciw Duhemowi); w związku z poprzednimi — dowody, iż Buridan nie był założycielem uniwersytetu w Wiedniu; uzupełnienia do dowodów Hofera, iż Ockham nie wykładał w Paryżu i że wobec tego Buridan nie mógł słuchać jego wykładów (przeciw de Wulfowi); wyjaśnienia odnoszące się do okoliczności paryskich potępień ockhamizmu; rekonstrukcja poglądów filozoficznych Jana z Mirecourt; wykrycie zwolenników logiki trójwartościowej oraz teorii „wiedzy afektywnej”; wprowadzenie do historii filozofii kilku nowych lub mało znanych postaci (Campsale, Robert Halifax, Ryszard Bilingham, Tomasz Buckingham); i wreszcie — ustalenie chronologii i autorstwa wielu dzieł filozoficznych XIV wieku.

Osobną grupę prac Michalskiego stanowią jego rozprawy o poglądach filozoficzno-teologicznych Dantego. Omawiają one jego doktrynę o miłości, akcentują rolę zagadnień etycznych w twórczości Dantego (głównie problemy: wyzwolenia duszy ze zła moralnego i jego następstw; wewnętrznego oświecenia duszy przez Boga; zjednoczenia duszy z Bogiem); wskazują wpływy filozoficzne, którym uległ Dante.

Zdaniem Michalskiego, Dante wszedł na drogę, która w końcu XIII i na początku XIV wieku prowadziła do krytycyzmu i fideizmu. Fideizm Dantego Michalski wywodził z jego założeń epistemologicznych i nazywał „fideizmem częściowym” ze względu na jego złagodzenie dzięki powiązaniu z mistyką. Poglądy zaś gnozjologiczne Dantego ukształtowały się, zdaniem Michalskiego, w dużej zależności od Alberta Wielkiego.

Pod koniec życia, z powodu postępującej choroby oczu, Michalski musiał zaniechać studiów nad rękopisami. W artykule „Dokąd idziemy”⁹ podjął, poprzednio już poruszane¹⁰, zagadnienie sensu dziejów. Swą teorię historiozoficzną nazwał perfekcyjizmem. Zakłada ona ciągłą ewolucję życia kulturalno-społecznego od form mniej doskonałym ku formom bardziej doskonałym.

Jako cel ostateczny dziejów, Michalski wskazywał (za Tomaszem z Akwinu) asymilację człowieka-twórcy (twórcy — dzięki twórczej

⁹ *Znak* (Kraków) 1946 nr 1 s. 4—25; toż w: Michalski K.: *Dokąd idziemy. Pisma wybrane*. Kraków 1964 s. 15—33.

¹⁰ W rozprawach: *Zagadnienia współczesnej filozofii dziejów. (Przegląd Współczesny* (Kraków) 1931 s. 161—80 i odb. ss. 22; toż w: Michalski K.: *Dokąd idziemy...* Kraków 1964 s. 34—54) oraz: *Tomizm wobec współczesnej filozofii dziejów. (Studia Gnesnensia* 1935 t. 12; toż w: Michalski K.: *Nieznanemu Bogu*. Warszawa 1936 s. 127—165).

pracy) do Boga-Stwórcy. Środkiem wiodącym do osiągnięcia tego celu jest życie „ze sztuki i przez sztukę, z rozumu i przez rozum, a nigdy przez gwałty”¹¹.

Sztuką określał Michalski, także za Tomaszem z Akwinu: „wszelką przeróbkę materii..., wszelką pracę, przez którą człowiek czyni sobie ziemię poddaną”; sztuką jest też według niego kształtowanie charakteru moralnego oraz właściwy stosunek władzy do poddanych. W każdym przypadku sztuka jest ściśle związana z rozumem.

Dzieje, tworzone przez człowieka, który będzie miał na uwadze wskazany ich cel ostateczny a dążyć będzie do niego „sztuką i rozumem”, polegać będą na ciągłym postępie w myśli i działaniu od tego, co mniej doskonałe, do tego, co jest więcej doskonałe.

Tworzeniem rzeczywistości, tworzeniem dziejów winna kierować po chrześcijańsku pojmowana miłość¹².

Do omówienia pozostają jeszcze — niestety, jak się wydaje, zazwyczaj pomijane — uwagi Michalskiego na temat opracowywania historii filozofii.

Michalski przyznawał Duhemowi i Machowi pewne osiągnięcia, ale w ich badaniach i wnioskach dotyczących filozofii średniowiecznej dostrzegał także braki oraz pomyłki. Dlatego nawiązywał do wystąpienia N. Hartmanna, nawołującego do nowego opracowania historii filozofii, oraz H. Denifle'a i Fr. Ehrlego, proponujących nowy program badań. Dotychczas — stwierdzał za Hartmannem Michalski — w wyniku stosowania błędnych metod badań, historia filozofii była pisana źle, była przeładowana niepotrzebnym „balastem”, gdyż nie dokonywano selekcji materiału¹³. Dotąd albo przedstawiano systemy filozoficzne (np. Windelband), albo wykazywano, w jaki sposób dane systemy łączyły się z ogólną strukturą życia umysłowego epoki (Dilthey)¹⁴.

W pracy pt. „Zagadnienia współczesnej filozofii dziejów”¹⁵ Michalski wymienia dwie inne metody opracowywania systemów, przy czym drugą z nich uważa za najbardziej słuszną: pierwsza — analizuje poszczególne elementy systemu; druga — przeciwnie — dowodzi, że „... istota systemu filozoficznego polega na wewnętrznym układzie myśli, a nie na pewnej ilości idei, dowolnie ze sobą skombinowanych”. Wyliczenie poszczególnych założeń systemu, analiza odsłaniająca na-

---

¹¹ Dokąd idziemy. *Znak* (Kraków) 1946 nr 1 s. 19; w Pismach wybranych (por. przyp. 9) s. 28.

¹² Taka jest główna myśl książki „Między heroizmem a bestialstwem”. Kraków 1949.

¹³ Le problème de la volonté à Oxford et à Paris au XIV-e siècle. Leopoli 1937 (odb. z t. 2 *Studia Philosophica*) s. 1.

¹⁴ Tamże.

celne założenia, jest według Michalskiego pracą pożyteczną. Jednakże dopiero ujęcie systemu filozoficznego „... jako całość, posiadającą własną strukturę, uwolni... wiedzę historyczną od ciężkiego balastu martwych i dodatkowych szczegółów...”, wprowadzi w obraz historyczny żywe tętno, w którym wyczuwa się siłę twórczą całej przeszłości”¹⁶.

Dowodząc, że nie wszystkie systemy są jednakowo wartościowe, jedne bowiem załamują się zaledwie powstaną, inne dopiero po wprowadzeniu wszystkich wniosków z założeń, Michalski twierdzi, iż z zagadnienia, a nie systemy powinny być głównym przedmiotem zainteresowań historyka filozofii¹⁷. Powinien on „... przede wszystkim zbadać, jakie pojawiły się problemy, jak je rozwijano i rozwiązywano, torując drogę prawdzie”¹⁸. Dlatego Michalski nie zajmuje się systemami, ale pyta, „... czy poruszono nowe problemy, jak je logicznie uzasadniono, czy dawnym zagadnieniom nadano nową formę czy je wypowiedziano w języku nowej teorii”¹⁹.

Właśnie w zagadnieniach filozoficznych upatruje Michalski twórczą dynamikę; w ich rozwiązywaniu widzi dążenie do prawdy. Stąd jego zainteresowanie takimi problemami, które dominowały w średniowieczu, których nowe ujęcie pogębienie niejednokrotnie rujnowało całość i spistość systemu, a które przewijają się ciągle w filozoficznym myśleniu, dosięgając niekiedy czasów nowożytnych.

Badanie myśli filozoficznej przeszłości ma, zdaniem Michalskiego, sens dopiero wtedy, gdy historyk filozofii przystępuje do badań z gotowymi pytaniami. Wówczas „ożywia” on przeszłość oraz dowiaduje się, jak w przeszłości formułowano i rozwiązywano interesujące go zagadnienie²⁰.

Michalski w zupełności podziela zapatrywania Denifle'a i Ehrlego, postulujących oparcie syntezy historii filozofii średniowiecznej na szerokich podstawach indukcyjnych przez zbadanie jak największej ilości tekstów. W związku z tym jednak widzi nowe trudności, które stają przed historykiem filozofii średniowiecznej. Mianowicie, aby dotrzeć do zagadnień, do ich sformułowania i rozwiązania, należy ko-

¹⁵ Por. przyp. 10; odbitki s. 12; w wymienionym popr. wyborze pism pt. *Dokąd idziemy* s. 42.

¹⁶ Zagadnienia współczesnej filozofii dziejów, dz. cyt., odbitki s. 13 (w wyborze pism s. 43).

¹⁷ Prof. Rubczyński jako historyk filozofii. W: *Przemówienia wygłoszone na Akademii ku czci śp. Prof. Witolda Rubczyńskiego...* Kraków 1939 s. 29.

¹⁸ *Le problème de la volonté...* dz. cyt. s. 1.

¹⁹ Wpływ Oksfordu na filozofię Jana z Mirecourt. *Rozprawy Wydziału Histor.-Filozoficznego PAU*. T. 63. Nr 1. Kraków 1921 s. 67.

²⁰ *Le problème de la volonté...* dz. cyt. s. 109.

rzystać z prawidłowo odczytanego i zinterpretowanego tekstu. Nie można tej wstępnej pracy nad rękopisem powierzać filologowi. Przyступując do badań, historyk filozofii średniowiecznej sam, jako osoba kompetentna, musi prawidłowo odczytać rękopis i opisać go, przeprowadzić odpowiedzialną krytykę, interpretację i selekcję materiału, nie usuwając przy tym na drugi plan zagadnień filozoficznych. Aby tego wszystkiego dokonać i obiektywnie oraz ze zrozumieniem sformułować uogólnienie — historyk filozofii powinien być filozofem²¹.

Historyk filozofii powinien także zwracać uwagę na aspekt „biograficzno-historyczny”, czyli m. in. na chronologię (ułatwia to wstępna praca nad tekstem), a ponadto „psychologiczny”, „kulturalno-historyczny” i „geograficzny”²².

Aspekt „psychologiczny” Michalski zazwyczaj pomija z uwagi na obiektywną treść poglądów filozoficznych w średniowieczu i ich szkolny, uniwersytecki charakter²³ oraz z powodu zainteresowania się przede wszystkim treścią myśli filozoficznej. Z innego powodu, bo ze względu na ograniczone ramy prac, pomija także aspekt „kulturalno-historyczny”. W pełni natomiast uwzględnia aspekt „geograficzny”: niemal każda jego praca dzieli myślicieli średniowiecznych na grupę oksfordzką i paryską, dzięki czemu uwidacznia wpływ jednego środowiska na drugie.

Spośród wielu publikacji na temat rozpraw i działalności K. Michalskiego, stosunkowo najpełniejszym opracowaniem jest, wspomniana już książka A. Usowicza i K. Kłósaka²⁴.

W części pierwszej, pt. „Życie i dzieła Ks. Konstantego Michalskiego” (s. 5—128), A. Usowicz zamieścił życiorys Michalskiego, informacje o jego działalności kapłańskiej i naukowej, uwagi o poglądach filozoficznych oraz o treści poszczególnych prac.

W części drugiej, pt. „Analiza twórczości naukowej Ks. Konstantego Michalskiego” (s. 129—212), K. Kłósak referuje wyniki jego badań nad filozofią średniowieczną i nad życiem brata Alberta Chmielowskiego oraz przedstawia historiozoficzne koncepcje Michalskiego.

Książka zawiera także, najpełniejszą dotąd bibliografię prac drukowanych Michalskiego (na s. 213—228; 162 pozycje w układzie chronologicznym), wykazy jego rękopisów (s. 229—230; 53 pozycje), do-

²¹ Tamże, s. 2 oraz s. 104.

²² Wpływ Oksfordu na filozofię Jana z Mirecourt, dz. cyt., s. 68.

²³ Tamże; zob. także: Tekst, osobistość, szkoła i prąd w filozofii średniowiecznej. *Pamiętnik IV Powsz. Zjazdu Histor. Pol. w Poznaniu*. Lwów 1925. Sekcja V s. 5—6.

²⁴ Zob. przyp. 1.

kumentów do jego życia (s. 231—239) oraz zestawienie artykułów i wzmianek o nim (s. 240—241).

Bibliografię prac K. Michalskiego należy uzupełnić następującymi pozycjami:²⁵

1. Jan ze Stobnicy, jako przedstawiciel skotyzmu w Polsce. *Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Akademii Umiejętności* (Kraków) T. 18: 1913 nr 5 s. 12—13.
[Jest to streszczenie części pracy, pt. „Michał z Bystrzykowa i Jan ze Stobnicy jako przedstawiciele skotyzmu w Polsce”, drukowanej w *Archiwum Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce* T. 1. Cz. 1. Kraków 1915 s. 21—80 i odb. Kraków 1914.]
2. Podręczniki do nauki filozofii w Polsce u przełomu między XV a XVI w.²⁶ *Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Akademii Umiejętności* (Kraków) T. 21: 1916 nr 3 s. 13—14.
[Jest to dalszy ciąg autoreferatu pt. „Tomizm w Polsce na przełomie XV i XVI wieku”. (druk. *Tamże* nr 2 s. 6—11). Autor informuje m. in. o wyciągach znanych i popularnych dzieł i komentarzy do nich (*florilegia, catenae, sententiae, summae*), o *resumptiones*, z których korzystano w wykładach oraz wymienia używane w Krakowie podręczniki logiki, fizyki, metafizyki i etyki.]
3. [Projekt wydawania drukiem rękopisów polskich i obcych filozofów średniowiecznych ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej]. *Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Akademii Umiejętności* (Kraków) T. 22: 1917 nr 4 s. 12.
4. La gnoséologie de Dante. Kraków 1950 ss. 79 (odb. z archiwum Neophilologicum, III, 1).
5. Dokąd idziemy. Pisma wybrane. Wybór i opracowanie Jerzy Kołataj. Konsultacja Ks. Aleksander Usowicz C.M. Kraków 1964 ss. 307 (Wyd. „Znak”).
[Książka obejmuje prace, z których większość opublikowana była w latach 1945—1949. Teksty artykułów zostały skrócone. Brak ścisłego odniesienia do pierwodruków.]

²⁵ Pierwsze trzy zostały wykryte przy okazji gromadzenia materiałów do „Bibliografii filozofii polskiej” w Zakładzie Bibliografii i Dokumentacji Instytutu Filozofii i Socjologii PAN.

²⁶ Jest to z pewnością ta właśnie praca, o której wspomina K. Klósak w książce wymienionej w przyp. 1, w wykazie prac Michalskiego (s. 215 przyp. 1): „W bibliografii, podanej w ...Rocznikach Obydwóch Zgromadzeń św. Wincentego a Paulo, występuje pod nr 3 pozycja: „Podręcznik do nauki filozofii w Polsce u przełomu XIV i XV w. Spraw. ks. Konst. Mich. i T. Sinko nakładem Ak. Um. Kraków 1917 s. 86”. Takiej pracy jednak nie znalazłem...”

Natomiast wykaz wzmianek i artykułów o K. Michalskim należałoby uzupełnić przez wskazanie wielu miejsc w rozprawach prezentujących wyniki badań nad filozofią średniowieczną w Polsce, a prowadzonych przez Zakład Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Instytutu Filozofii i Socjologii PAN²⁷.

Spośród opracowań zagranicznych można dodać artykuł Francesco Corvino, profesora uniwersytetu w Mediolanie, pt. „Ks. Dr Konstanty Michalski (1879—1948)”²⁸. Tłum. z włoskiego Maria Czubek-Grassi. *Poradnik Kulturalno-Oświatowy* (Londyn) 1959 nr 212 s. 32—35 (i nadd. Londyn 1959).

A. Przymusiła

WITOLD RUBCZYŃSKI (1864—1938)

Urodził się 28. V. 1864 r. we Lwowie. Tutaj też uczęszczał do szkoły średniej, ale egzamin dojrzałości złożył w Nowym Sączu. W r. 1882 zapisał się na oddział humanistyczny Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przez pierwsze trzy lata studiował historię¹. Jednakże analiza faktu walki króla Filipa Pięknego z papieżem Bonifacym VIII o oddzielenie etyki od religii, zwróciła uwagę Rubczyńskiego na problematykę filozoficzną. Rozpoczął wówczas pogłębianie swej wiedzy filozoficznej (zdobytej poprzednio na wykładach S. Pawlickiego) poprzez lekturę Arystotelesa i Lotzego².

W r. 1886 wyjechał do Rzymu (z prof. Smolką) dla poszukiwań archiwalnych i tutaj słuchał wykładów filozoficznych ks. de Maria oraz Cornoldiego w Gregorianum. Po uzyskaniu dyplomu doktora filozofii w r. 1887 w Krakowie, studiował w Lipsku, u Wundta.

Ponieważ nie pociągała go praca w szkolnictwie średnim, ukończył także studia prawnicze (rozpoczęte w Wiedniu w 1891 r.; doktorat prawa i administracji w Krakowie w 1895 r.).

W latach 1895—1910 pracował w administracji politycznej i w lwowskiej Prokuratorii Skarbu. W tym okresie, w r. 1902, habili-

²⁷ Rozprawy te publikowane są w: *Mediaevalia Philosophica Polonorum*, w *Materiałach i Studiach Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej* oraz w *Studiach Mediewistycznych*.

²⁸ Błędna data śmierci.

¹ Interesował się historią Polski XIII wieku. Jego pierwsza praca opublikowana w *Roczniku Filareckim* w 1886 r. nosi tytuł: „Wielkopolska pod rządami synów Władysława Odonicza (1239—1279)”.

² W rozprawie doktorskiej Rubczyński omawiał zagadnienie pojęcia duszy u Arystotelesa i Lotzego.